

Kutsal Metnin Toplumsal Yansımaları: Adıyaman Alevîlerinde Kur'ân Tasavvuru

The Social Reflections of the Sacred Text: The Conception of the Qur'an among the Alevi Community of Adıyaman

MİHMAN

Abdulmuttalip Arpa^{ORCID}
Mahbup Zeynep Ezber^{ORCID}

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, İstanbul/Türkiye

Özet

İslâm dünyasında uzun bir zaman adından söz ettiren konulardan biri de kuşkusuz Bâtınlıktır. Gizli olan şeylerin iç yüzünü bilenler için kullanılan Bâtınlık, her zâhirin bir bâtını olduğu ve Kur'ân-ı Kerîm'deki her âyetin de bir yorumunun bulunduğu ileri sürerek bunun ancak Tanrı ile aralarında gizli bir sır veya özel bir bağ bulunan mâsum imamın bildiğine inanan grupları ifade etmek için kullanılmıştır. Her ne kadar Alevîlik doğrudan bir Bâtınî akım olarak değerlendirilmese de Kur'ân-ı Kerîm'e yaklaşım tarzı bakımından Bâtınî düşünceden etkilendiği görülmektedir. Bu çalışmada öncelikle kısaca Alevîlerin Kur'ân anlayışı üzerinde durulmuş; ardından çalışmanın odak noktasını teşkil eden Adıyaman Alevîlerinin Kur'ân tasavvuru ve günlük hayatlarındaki yeri araştırılmıştır. Bu araştırma Adıyaman yöresi Alevî dedeleriyle yapılan mülakatlar üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Neticede Kur'ân-ı Kerîm, Alevîlerin inanç sisteminde yer edinen bir kutsal kitaptır. Adıyaman Alevîleri, Kur'ân'ın emirlerini günlük hayata uyarlayarak uygulamayı tercih etmekte, Kur'ân metnini orijinal dilinden ziyade her okuyucunun kendi dilinde okumasının daha isabetli olacağını ifade etmekte ve Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan mezhebî bir taassuba kapılmadan hazırlanmış bir Kur'ân meali çalışması talep etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslâm, Kur'ân-ı Kerîm, Bâtınlık, Alevîlik, Adıyaman

Abstract

One of the theological and interpretative traditions that has attracted sustained attention in the Islamic world is Bâtınism. The term refers to groups that maintain every outward (zâhir) aspect of religious texts has an inner (bâtin) dimension, asserting that each verse of the Qur'an possesses a hidden meaning. According to this understanding, such esoteric knowledge can only be accessed by the infallible imam, who is believed to maintain a unique and secret relationship with God.

Although Alevism cannot be classified as a strictly Bâtınist movement, its approach to the Qur'an reflects significant influence from Bâtınist thought. Alevism adopts a distinctive interpretative framework in its engagement with the Qur'anic text. This study first outlines the general characteristics of the Alevi understanding of the Qur'an and subsequently examines the central focus of the research: the Qur'anic perception of the Alevi of Adıyaman and the role of the Qur'an in their daily religious practices.

The study is based on qualitative data obtained through semi-structured interviews conducted with Alevi religious authorities (dedes) in the Adıyaman region. The findings indicate that the Qur'an occupies a sacred and foundational position within the Alevi belief system. The Alevi of Adıyaman emphasize the practical application of Qur'anic injunctions in everyday life and argue that reading the Qur'an in one's native language, rather than exclusively in its original Arabic form, facilitates a more accurate comprehension of its message. Furthermore, they express a demand for a Qur'an translation prepared by the Presidency of Religious Affairs (Diyanet) that is free from sectarian bias and reflective of an inclusive interpretative approach.

Keywords: Islam, Qur'an, Bâtınism, Ta'wîl, Alevism, Adıyaman

Content of this journal is licensed under a Creative
Commons Attribution-Noncommercial 4.0
International License.

Sorumlu Yazar: Abdulmuttalip Arpa
Email: muttalip.arpa@izu.edu.tr
Geliş Tarihi: 9 Aralık 2025 Kabul Tarihi: 26 Aralık 2025
Atıf Bilgisi: Arpa, A. & Ezber, M. Z. (2025) Kutsal Metnin Toplumsal
Yansımaları: Adıyaman Alevîlerinde Kur'ân Tasavvuru. Mihman, 1(1),
36-46.

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm'in kutsallığı ve İslam dininin yegâne kaynağı olması hususu Alevî ve Sünnî çevrelerin inanç noktasındaki temel benzerliklerindedir. Bu anlamda iki kesim arasında herhangi bir ayrılık söz konusu değilken Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılması ve yorumlanması ameliyesinde takip ettikleri usûl ve materyal noktasında birtakım farklılıkların olduğu söylenebilmektedir.

Alevî Piri Hacı Bektâş-ı Velî (ö. 669/1271 [?]), Kur'ân-ı Kerîm'i; âşıktan ma'şuka yazılan bir risâle ve Allah'ın kelâmı olarak telakki etmektedir. Ona göre Kur'ân, insanlara yol gösteren bir rehber ve hidâyet kaynağıdır. Kendi hayatına yön vermede Kur'ân-ı Kerîm'i kendisine düstur edinmeyen ve onun nuruyla aydınlanmayan, onun rahmetini ve izzetini kazanmayan kişinin hali karanlıkta kalmış âmâ bir kimsenin hali gibidir. Yine o, Tâhâ sûresinin 124. ve 126. âyetlerini; *"Kim de beni anmaktan yüz çevirirse mutlaka sıkıntılı bir hayatı olacaktır ve onu kıyamet günü kör olarak haşrederiz. O der ki: "Ey rabbim! Beni niçin kör olarak haşrettin? Halbuki daha önce gören biriydim." Allah buyurur: "İşte böyle! Sana âyetlerimiz geldiğinde onları unutmuştun, bugün de aynı şekilde sen unutuluyorsun!"*"(Velî, 2010) delil göstererek Kur'ân'ı okuyup işiten sonra da unutup onunla amel etmeyen kişinin dünyada geçiminin dar ve kıyamet gününde de gözlerinin kör olacağını belirtmektedir (Velî, 2010, s. 377-381). Ayrıca Alevî-Bektâşî şairlerinden Yemîni'nin, Cebrâil'in Hz. Peygamber'e vahiy getirmesini konu edinen;

"Meğer Cebrâil ol dem hâzır oldu,

Ki Hakk'dan Ahmed'e vahy geldi"

beyti (Özmen, 1998, 2/43), Alevî-Bektâşî çevrelerinin Kur'ân-ı Kerîm'e olan inancının altını çizmektedir. Neticede Kur'ân-ı Kerîm'in kutsal bir kitap olduğuna inanan Alevîler, Kur'ân'da yer alan mesajları günümüze uyarlayarak uygulamakta, bu bağlamda çağın getirdiği ihtiyaçları önemsemektedirler. Nitekim Adıyaman Alevî dedelerinden Ali Büyükaşahin¹ ile yapılan mülakatta bu gerçek vurgulanmaktadır. Adıyaman Alevîleri, inançları gereği Kur'ân okumakta ancak Kur'ân'ı orijinal metninden okumaktan ziyade her okuyucunun kendi dili ile okuyabilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan Türkçe olarak ve herhangi bir mezhebin fikhî kaidelerine bağlanmadan hazırlanan bir meal çalışması beklemektedirler. Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hazırlamış olduğu meallerin Hanefî fikhî doğrultusunda hazırlanması, Alevî çevrelerin bu meallerden istifade edememesi sonucuna yol açmaktadır.

Alevîlerin Kur'ân Tasavvuru: Adıyaman Alevîleri Örneği

Alevî-Bektâşî literatüründe kutsal kitapların varlığına ve Allah tarafından gönderildiğine iman etmenin bir gereklilik olduğu üzerinde durulmakta, bu bağlamda kutsal kitapların Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'ân-ı Kerîm; sahîfelerin de üç yüz sayfa olduğu belirtilmektedir (Baba, 2008, 199; Gölpınarlı, 1992, 52, 201; Kulu, 2007, 308; Üzüm, 2020, 133; Shindeldecker, 1998, 15-16). Alevî-Bektâşî klasik kaynaklarında Kur'ân-ı Kerîm'den, Cebrail tarafından Hz. Muhammed'e nazil olmuş son kutsal kitap ve Hz. Peygamber'in en önemli mucizesi olarak bahsedilmektedir. Nitekim bu

1 Ali Büyükaşahin. 1944 doğumlu, İnşaat Mühendisi, Üryan Hızır Ocağı Pîr'i ve Dedesidir.

kaynakların en önemlilerinden biri olan ve taliplere “yolu” açıklayan bir tür ilmihal veya akaid kitabı olarak değerlendirilen Buyruk'ta (Kaplan, 2010, 345) geçen “Hak Tealâ hazretlerinin her ne kadar sırrı ve esrarı var ise dört kitap içinde buyurdu: Birinci Tevrat, ikinci İncil, üçüncü Zebur, dördüncü Kur'ân-ı Azîmü's-şân'dır. Bu dört kitap içinde esrarını Fatihâ sûresinde beyan eyledi.” ifadesi Alevîlerin gerek Kur'ân-ı Kerîm'e gerek diğer kutsal kitaplara olan inancını ortaya koymaktadır (Aytekin, 1958, 110-111).

Bu bağlamda Alevîler gerek dinî-itikadî düşüncelerinin teşekkülünde âyetlerden delil getirmeye çalışarak Kur'ân-ı Kerîm'den istifade etmekte gerek ritüelistik kutsallıkta Kur'ân-ı Kerîm'i referans noktası olarak kabul etmektedirler. Bu kutsallık, belirli günlerde ve mekânlarda Kur'ân okumak şeklinde gerçekleşmektedir. Nitekim Alevîler, temel ibadetleri olarak kabul ettikleri cem ayinlerinde (Üçer, 2005, 166), ölen kimsenin başucunda, cenaze mekânlarında, ölen kişinin yedinci-kırkinci-elli ikinci günleri gibi önemli kabul ettikleri günlerde Kur'ân okumaya gayret etmektedirler (Zelyut, 2002, 59-76; Öztürk, 2003, 61; Kutlu, 2008, 162-165; Doğan, 1998, 197-211; Yıldız, 2003, 91). Alevî-Bektâşî geleneklerinde en önemli dinî töreni ifade eden cem töreninin referans noktası olarak Kur'ân'ın gösterilmeye çalışılması (Tur, 2012, 610) ve Buyruklarda âyetlere atıflar yapılması da Alevîlerin Kur'ân karşısındaki tutumunu ortaya koymaktadır (Kaplan, 2008, 64).

Alevîler Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan âyetleri muhkem-müteşabih olarak sınıflandırıp bu âyetlerin bâtın-zâhir anlamlarının olduğunu kabul etmekte ve on iki imamların bu bilgiye sahip olduğuna inanmaktadır. Bu sebeple Alevîler de sair fırkalar gibi Kur'ân'ı kendi inançları doğrultusunda bu anlam üzerinden yorumlayarak tefsir ve tevil etmektedir (Zelyut, 2002, 79-81; Arı, 2021, 580). Bu bağlamda Alevîler, Ehl-i Beyt, On iki imam, tevellâ, teberrâ, takiyye gibi kavramları, cem ayinlerini ve diğer uygulamalarını, nübüvveti ve imametini kaynağını Kur'ân-ı Kerîm'den delillendirerek izah etmeye çalışmaktadır (Rençber, 2016, 79).

Çalışmamızın konusu olan Adıyaman Alevîleri de Kur'ân-ı Kerîm'i kutsal kitap olarak benimsemekte; Kur'ân-ı Kerîm'in Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla gönderilmiş, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) 23 senede tedricen inzâl edilmiş, Hz. Muhammed tarafından okunmuş ve Hz. Ali tarafından yazılmış olduğunu kabul etmektedir. Bu bağlamda yöre Alevîleri Kur'ân-ı Kerîm'in emirlerinin ve yasaklarının kendileri için bağlayıcı olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Adıyaman Alevîleri, Kur'ân'dan önce gönderilen kutsal kitap ve sahîfelere de inanmakta, Kur'ân-ı Kerîm'in önceki kitapların hükümlerini kaldırdığını belirtmektedir (Rençber, 2017, 80-81).

Alevîler Kur'ân-ı Kerîm'in İslam dininin temel kaynağı olması hususunu kabul ederken Kur'ân'ın fizikî korunmuşluğu ve bütünlüğü noktasında birtakım farklı yorumlara ve endişelere sahiptir. Söz konusu endişelerden bir tanesi Ehl-i beyt ile ilgili âyetlerin Kur'ân-ı Kerîm'den çıkarıldığı varsayımdır (el-Eş'arî, 2009, 55). Nitekim Hz. Peygamber'in vefatından sonra Kur'ân âyetlerini bir araya getirmek için halifelerden Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman zamanında birtakım çalışmalarda bulunulmuştur. Bu çalışmalar esnasında karşılaşılan zorluklar, bir kısım âyetlerin değiştirildiği veya mushafa dahil edilmediği gibi iddiaların ortaya çıkmasına sebep olmuş, öyle ki günümüze kadar ulaşabilmiştir. Alevîlere göre Kur'ân-ı Kerîm otuz üç cüz, yüz on dört sûre ve altı bin altı yüz altmış altı âyetten meydana gelmiştir. Ancak mevcut Kur'ân-ı Kerîm'de otuz cüz ve altı bin iki yüz otuz dört âyet bulunmakta olup üç cüzün ve dört yüz otuz iki âyetin eksik olduğu görülmektedir. Alevîler Kur'ân-ı Kerîm'den çıkarılan âyetlerin Ehl-i beyt ve ibadetlerle

ilgili olduğunu ileri sürmektedir (Rençber, 2010, 298-299). Örneğin Adıyaman Alevîleri dedelerinden Ali Büyükaşahin, kendisi ile yapılan mülakatta “Kur’ân-ı Kerîm’in âyetleri toplanırken Hz. Ali’ye danışılmadığı ve bazı önemli kişilerde bulunan Mushafların dikkate alınmadığı” iddialarını önemsedğini belirtmekte, ancak bu tavrın sergilenmesinde Hz. Osman’ın pek kusuru bulunmadığını da ifade etmektedir (Rençber, 2016, 79-81).

Hz. Ebu Bekir ve Hz. Osman dönemlerinde gerçekleştirilen âyetlerin cem’i ve mushafın istinsahı faaliyetleri neticesinde ortaya atılan Kur’ân-ı Kerîm’de eksiltme-çıkarmaın bulunması iddiası, Şîa’nın imamiyet nazariyesinin oluşmaya başladığı ilk asırlara kadar uzanan bir iddiadır. Hicri dördüncü yüzyıla kadar İmamiyye’ye mensup bir grup âlim tarafından kabul gören Kur’ân’ın tahrifi iddiası, Ebû Ca’fer el-Küleynî (ö. 329/941) ve Ali b. İbrâhîm el-Kummî gibi âlimler tarafından derlenerek rivayet kanalıyla sonraki nesillere ulaştırılmıştır (el-Kummî, 1372, 1/10-11). Ancak İbn Şâzân en-Nisâbüri ((ö. 260/874), Ebû’l-Hasan b. Bâbeveyh el-Kummî (ö. 329/941), Ebû Ca’fer et-Tûsî (ö. 460/1067) gibi önemli Şîa âlimleri ise tahrif iddiasını reddetmiştir (el-Kummî, 1371, 84-88; et-Tûsî, 1431, 1/15-16). Neticede Kur’ân’ın tahrifine dair iddiaların hiçbir mesnedi olmamakla birlikte bu iddialar bazı Alevî dedeleri tarafından “Yazılı bir belgesi bulunmayan, sadece ağızlarda dolaşan söylentilerden ibarettir” şeklinde de reddedilmektedir (Bozkuş, 1999, 135).

Hülâsa Alevîler gerek diğer semavî kitapları gerek Kur’ân’ı kutsal kitap olarak kabul ederek bunu bir inanç esası olarak değerlendirmekte ve Kur’ân’a saygı duymakta ancak Kur’ân’a karşı kendilerine mahsus ve farklı yorumlar sergileyen bir tavır ortaya koymaktadırlar (Üzüm, 2020, 133). Bu bağlamda Adıyaman Alevîlerinin Kur’ân tasavvuru ortaya koyulurken Adıyaman Alevî dedelerinden Ali Büyükaşahin’in görüşlerinden istifade edilecektir.

Dede Ali Büyükaşahin’e göre Alevîler nezdinde en kâmil Kur’ân Hz. Ali’de bulunmaktaydı. Nitekim Hz. Ali Alevîler tarafından “Konuşan Kur’ân” olarak nitelendirilmektedir (Rençber, 2018, 105). Hz. Ali’deki Kur’ân’ın nerede olduğu hususunda bir bilgi yoktur. Ancak ilham ve ilkâ yoluyla bu Kur’ân torunlar ve imamlar üzerinden günümüze kadar varlığını devam ettirmektedir. Dolayısıyla muhteva ve öz olarak Alevîler nezdinde Kur’ân’ın bir eksikliği ve mana kaybı söz konusu değildir.

Alevîliği Hz. Ali’ye yandaş olan topluluğun İslam dini içerisinde kendine özgü ibadet ve evrensel düşüncesiyle oluşturduğu inanç sistemi olarak tanımlayan Dede Ali Büyükaşahin, Alevîlerin Kur’ân-ı Kerîm’i Hak bir kitap olarak kabul ettiklerini ifade etmektedir. Ona göre Kur’ân, Yüce Allah tarafından Hz. Muhammed’e gönderilen ve insanlara dünya ve ahiret saadeti kazandırmayı hedefleyen mesajlar topluluğundan ibaret olan kutsal bir kitaptır. Alevîler Kur’ân-ı Kerîm’i temel kaynak olarak kabul etmekte bu sebeple günlük hayatlarının idamesini Kur’ân’ın sunmuş olduğu mesajlar doğrultusunda şekillendirmektedir. Bunun yanı sıra çağın gerektirdiği ihtiyaç, koşul ve gerçekleri de göz önüne almaktadırlar (Rençber, 2010, 396-398).

Kur’ân-ı Kerîm’in kendisinden önceki kutsal kitaplarla olan ilişkisini yorumlayan Dede Ali Büyükaşahin, Kur’ân’dan önceki kitapların mahiyeti ve özüne yönelik insanların birtakım müdahalelerinin olabileceğini ifade etmekte, bu müdahalelere rağmen kutsal kitapların özü itibarıyla aynı olduğuna değinmektedir. Bu sebeple Alevîlerin tüm kutsal kitaplara inandığını belirtmekte aynı zamanda kutsal kitapların taşımış oldukları mesajların özünün günümüzde de devam ettiğine inanmaktadır (Rençber, 2016, 81; Rençber, 2010, 398). Ayrıca Kur’ân son ilahi kitap olduğu için Dede

Ali Büyükşahin'e göre daha gerçekçi, güncel ve daha doğru bir yol gösterme vasfına sahiptir. Evrensel yapısı itibarıyla de Kur'an'ın kendine has özellikleri vardır.

Dede Ali Büyükşahin'e göre Alevilik İslam dininin gelişim ve oluşum sürecinde teşekkül eden ve dini anlayışını İslam merkezli bir yapıda sürdürmeye çalışan bir inanç akımıdır. Bunun yanı sıra kutsal kitapların Alevilerin dinî ritüelleri veya uygulamalarını etkilediği söylenebilir. Nitekim yukarıda değinildiği üzere tüm kutsal kitaplar aynı amaca hizmet etmek üzere ortak mesajları içermektedir. Alevî ritüellerindeki farklılıklar zamansal ve mekânsal koşulların değişkenliğinden ötürüdür. Bu bağlamda bazı durum ve konularda konjonktürel bir tavırdan bahsedilebilir.

Kur'an karşısında Hz. Peygamber'in konumu meselesinde ise Dede Ali Büyükşahin'in görüşü şu şekildedir: "Allah insanlara mesajlarını ulaştırıp kendilerine doğru yol gösteren elçiler gönderir. Bu bağlamda her peygamber sorumlu olduğu kitabı ümmetine ulaştırmak ile mükelleftir. Peygamberler de tebliğ ettikleri kitapların mesajları doğrultusunda hareket ederler. Bu konuda söz ve davranışlarıyla ümmetlerine örnek olurlar. Peygamberlerin kitaba karşı sorumlulukları sadece tebliğ ve teybinden ibarettir. Dolayısıyla Peygamberlerin bu görevleri dışında herhangi bir yetkisi yoktur. Yani dine herhangi bir ekleme gibi teşrî durumları söz konusu değildir. Onlar kitabı tam anlarlar ve yorumlarlar ümmetin de bunlara tabi olma zorunluluğu vardır. Burada şunu belirtmekte yarar vardır. Kur'an'ın getirmiş emir ve nehiylerde yerellik ve evrensellik gibi durumları dikkate almak gerekir. Kur'an mesajlarına bakıldığında yerel ve tarihsel yapı ve içerik taşıyan pasajlar olduğu gibi evrensel özelliklere sahip olan pasajlar da vardır. Bu bağlamda yerel ve tarihsel yapıyı mesajlara uymada bir zorunluluk yoktur. Buna karşın evrensel içerik ve yapıyı mesajlara uymada bir gereklilik söz konusudur. Kur'an evrensel yapıyı küllî ifadeler taşıyan ilkeler ortaya koyar, teferruatlara girmez. Bu tür detay ve uygulamaları çağın ihtiyaç ve gerçekleri dikkate alarak şekillendirmek gerekir. Bu yorumlama ameliyesinde yaşanan dönemin birçok unsurundan yararlanmakta fayda vardır. Dolayısıyla sosyal, hukukî ve ahlakî gibi normların belirlenmesinde çağın gerçekleri dikkate alınarak hareket edilmelidir. Tabi burada kul hakkı ve adalet gibi evrensel ilkeler bu yorumlamaların ana ekseninde yer almalıdır. Tüm bunlara karşın dinde çağdaşlığı kabul etmeyen ibadetler gibi bazı sâbiteler de vardır." (Rençber, 2010, 398).

Müslümanların günlük yaşantısında Kur'an'ın rolü, Aleviler tarafından çağa uyum sağlaması ile belirlenmiştir. Nitekim Aleviler genel anlamda Kur'an'ın toplum yararına yönelik olan emirlerini baş tacı ederler. Ancak günlük hayattaki her şeyi Kur'an'a göre düzenlemekten ziyade yaşanan çağın koşul ve imkânını dikkate alarak hareket edilmesine öncelik verirler. Dede Ali Büyükşahin'e göre Kur'an esas itibarıyla toplumların sosyal ve siyasal alandaki yapılarına müdahalede bulunmaz. Dolayısıyla da Kur'an bu şekilde ele alınıp yorumlanmamalıdır. Kur'an'a her zaman saygıda bulunmalı ve özellikle kamu yararına yönelik olan emir ve tavsiyeleri göz ardı edilmemelidir. Bir toplumun sosyal ve siyasal yapısı oluşturulurken Kur'an'ın kamu ve insan haklarına yönelik sunmuş olduğu ilkeleri göz önünde bulundurarak laik, demokratik, sosyal ve hukuka dayalı bir yapıyı esas almak gerekir.

Kur'an-ı Kerîm, tarihin belirli bir zaman diliminde o dönemin toplumsal hakikatlerine atıfta bulunan mesajlar bütünü olarak Arap dili üzerine nazil olmuştur (Arpa & Ertaş, 2014, 290). Kur'an'ı orijinal dili olan Arapça ile okumak meselesinde Dede Ali Büyükşahin, bunu zorunlu bir husus olarak değerlendirmemektedir. Zira Kur'an bütün insanlara hitap ettiği için insanlar tarafından anlaşılabilir dilinde okunmalıdır. Nitekim kaynaklarda Hz. Peygamberin Farslılara

Kur'ân'ı kendi dillerinde okuyarak ibadet etmelerine müsaade ettiği belirtilmektedir. Kur'ân'ın ilk dönem muhataplarını dikkate alarak farklı lehçelerde nâzil olmasının hikmeti de budur. Dolayısıyla herkes Kur'ân'ı anladığı ve konuştuğu dilden okuyabilmeli ve ibadetlerini yapabilmelidir. Bu bağlamda dede, çocukların Kur'ân'ı orijinal dilden öğrenmelerine yönelik yapılan program ve teşviklerin gereksiz olduğunu ifade etmektedir. Nitekim kendisi de Kur'ân-ı Kerîm'i Latin alfabesiyle Türkçeye çevrilmiş halinden okumaktadır (Rençber, 2016, 81). Bu bağlamda mevcut Kur'ân meal ve tefsirlerine temkinli yaklaştığını ifade eden Dede Ali Büyükaşahin meallerde genelde ideolojik ve mezhebî kaygıların ön planda yer aldığını ifade etmekte, bu anlamda objektif ve gerçekçi bir meal çalışmasının olmadığını belirtmektedir. Bu konuda en güvenilir olması beklenen Diyanet İşleri Başkanlığı'nı da meallerde Hanefî mezhebinin anlayışına göre hareket etmesinden ötürü objektiflikten uzak olarak değerlendirmektedir. Oysa bünyesinde birçok mezhebe mensup vatandaş bulunmaktadır. Alevîlerin meal ihtiyacını karşılamak için "Dedeler Kurulu" oluşturduklarını ifade eden Ali Büyükaşahin, mevcut mealleri inceleyerek akıl-mantık ve çağın gerçeklerini esas alarak Kur'ân'ı doğru anlamlandırmaya çalıştıklarını ifade etmekte, Alevî çevrelerde en çok kabul gören mealleri Yaşar Nuri Öztürk, Süleyman Ateş, Çağatay Öztimur, İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Abdulkadir Gölpınarlı'nın mealleri olarak sıralamaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm tefsirleri hakkında da meal çalışmalarında yaşanan mezhebi taassubun var olduğundan bahseden Dede, Cumhuriyet döneminin önemli bir tefsiri olan Elmalılı Hamdi Yazır'ın 'Hak Dini Kur'an Dili' adlı tefsirini Hanefî mezhebi anlayışında kaleme alınan ve birtakım başka amaçlara matuf olarak yazılan bir eser olarak değerlendirmektedir. Alevî çevrelerin en çok tercih ettiği tefsirin ise Süleyman Ateş'in tefsiri olduğunu belirtmektedir. Bu çerçevede özelde Dede Ali Büyükaşahin'in genelde Alevîlerin hükümet veya Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan beklentisi sağlıklı ve doğru bir din anlayışının oluşması ve yayılması için her türlü ideolojik ve mezhebî kaygılardan arınmış, evrensel ilkeleri ve çağın gerçeklerini esas alan bir Kur'ân meali ve paralelinde tefsir hazırlanmasıdır. Ayrıca Kur'an'ın orijinal Arapça dilinden okunup anlaşılması yerine herkesin kendi anadiliyle okuyup anlaması, tefekkür ve taatini yerine getirmesi yönünde imkân ve telkinlerde bulunulması da Alevî çevreler tarafından talep edilmektedir.

Sonuç

Alevîlik inanç sisteminin teşekkülü ve bu inanç sisteminin yorum ve uygulamalarında Kur'ân-ı Kerîm'in temel referans olarak kabulü tüm Alevî inanç müntesipleri tarafından müsellemler bir konudur. Ancak bu temel kaynağın yorumu noktasında Alevîlerin Sünnîlerden farklı olarak kendilerine has bir yorum metoduna sahip oldukları gözlemlenmiştir. Bâtınî yorumun esas alındığı ve yine bu yorumda yetkinliği masum imama bırakan anlayış, Alevîliğin Kur'an anlayışının temelini oluşturmaktadır.

Alevîliğin Kur'ân'a yönelik yukardaki temel yaklaşımının yanında Kur'ân'a dair uygulama ve yorumlama noktasında genel olarak yapılan incelemelerden sonra Alevî dedeleri veya taliplerin çoğunluğunun Kur'ân'ı orijinal dilden okuyamadığı, bundan ziyade Türkçe meâlden okudukları, Türkçe meâllerin farklı olmasından ötürü de Kur'ân-ı Kerîm'in özünü anlamakta zorluk çektikleri müşahade edilmiştir. Bu zorluk karşısında Alevîler, Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan mezhebî taassuptan bağımsız bir meal çalışması beklemektedirler.

Alevîler, Allah tarafından gönderilen kutsal kitaplara ve Hz. Muhammed'e gönderilen Kur'ân-ı Kerîm'e

iman etmektedirler. Yöre Alevileri tarafından Kur'an-ı Kerim ve diğer kutsal kitaplara saygı duyulmakta ve bunların kutsallığına inanılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in insanlar için öğüt olduğunu, dolayısıyla onu anladığımız dilde okumanın bir mahsuru olmadığını söylemekte, ayrıca Kur'an-ı Kerim'deki muhkem ve müteşâbih ayetlerin varlığını kabul etmektedirler. Adıyaman Alevileri (dedeler, rehberler, talipler) dinî inanç ve gelenekleri konusundaki düşüncelerini Kur'an-ı Kerim'i kaynak göstererek delillendirmekte, Kur'an-ı Kerim'e atıflarda bulunmaktadır. Alevî vatandaşlardan Kur'an okumasını bilenler Arapça olarak okumakta Arapça okumayı bilmeyenler ise mealini okumaktadırlar. Alevî talipler, meâl çalışmalarının birbirinden farklı olduğunu ve bu konudaki şikayetlerini de dile getirmekte, bütün Müslümanların okuyabileceği ve anlayabileceği bir meal ve tefsir çalışması talep etmektedirler.

Alevîler ibadetlerinde, vefat eden kişinin yanında, taziyelerde, erkânlarda, özel gün ve gecelerde Kur'an-ı Kerim okumaktadırlar. Bütün Alevî inanç ilkelerinde olduğu gibi tasavvufî ve bâtinî unsurları, Adıyaman Alevilerinin kutsal kitap ve Kur'an-ı Kerim'e iman konusundaki anlayışlarında da görülmektedir. Yöre Alevileri tarafından, Kur'an-ı Kerim'in zâhir ve bâtin yönlerinin bulunduğu, asıl olanın batın olduğu, Kur'an-ı Kerim'in bâtinî yönünün hakikat olduğu dillendirilmektedir. Yöredeki Alevîler Kur'an-ı Kerim'in kutsallığına, içeriğine iman etmekte, Kur'an-ı Kerim'e hürmet göstermekte, Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetlerin çıkarıldığını, yerlerine başka ayetlerin eklendiğini iddia etmektedirler. Bu yüzden Hz. Muhammed zamanında, Hz. Ali tarafından yazıldığına inanılan Mushaf ile günümüzdeki Mushaf arasında birtakım farklılıklar olduğunu düşünmektedirler. Bu bağlamda Alevîler özellikle Ehl-i Beyt ile alakalı ayetlerin Kur'an-ı Kerim'den çıkarıldığını öne sürmektedirler

Kaynakça

- Arı, Yılmaz. (2021). "Ali Büyükşahin Dede ile Alevilik ve Dini Otorite Üzerine". *International journal of social, humanities and administrative sciences*, 38/7, 578-591.
- Arpa, Abdulmuttalip - Ertaş, Kasım. (2012). "Bâtinî Düşünce ve Tevil ve Nusayrîlik". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 62, 289-304.
- Aytekin, Sefer (ed.) (1958). *Buyruk*. Ankara: Emek Yayınevi.
- Bozkuş, Metin. (1999). *Sivas ve Çevresinde Yaşayan Alevilerin İnançları* (Doktora tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Doğan, İsa. (1998). *Türklük ve Alevilik*. Samsun: Kardeş Ofset.
- Eş'arî. (2009). *Mekâlâtü'l-İslâmiyyin ve İhtilâfü'l-Musallîn*, thk. Ne'im Hüseyin Zerzûr, Beyrut: el-Mektebetü'l Asri.
- Gölpınarlı, Abdalbaki. (1992) *Alevî ve Bektaşî Nefesleri*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Hacı Bektaş-ı Veli. (2010). *Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye*. Hacı Bektaş Veli Külliyyatı, (haz. Gıyasettin Aytaş) Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Kaplan, Doğan. (2010). *Aleviliğin Yazılı Kaynakları Buyruklar ve Buyrukların Kökeni. Anadolu'da Aleviliğin Dünü ve Bugünü*. 1. Basım. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Kaplan, Doğan. (2008). *Buyruklara Göre Kızılbaşlık* (Doktora tezi). Selçuk Üniversitesi.
- Kulu, Cabbar. (2007). *Kitab-ı Cabbâr Kulu*, (Haz. Osman Eğri). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kummî, Ebû Ca'fer b. Bâbeveyyh el-. *Risâletü'l-İtikâdât*. ed. Assâm Abdülyed. Kum: el-Mu'temerü'l-Âlemî, 1. Basım, 1371.
- Kummî, Ebû'l-Hasen Ali b. İbrâhîm el-. *Tefsîrü'l-Kummî*. ed. Seyyid Tayyib el-Müsevî. Kum: Müessesetü Dari'l-Kitâb, 1372.
- Kur'an Yolu Meâlî*. (çev. Komisyon). (2020) Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Rençber, Fevzi. (2010). 40 Soruda Adıyaman'da Geleneksel Alevilik. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 56, 395-406.

- Rençber, Fevzi. (2016). *Hak Muhammed Ali Aşkî Adıyaman Alevileri*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Rençber, Fevzi. (2018). *Oryantalistlere Göre Alevilik ve Bektâşilik* (1. Basım). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Özmen, İsmail. (1998). *Alevi-Bektâşî Şiirleri Antolojisi*. 5 Cilt. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Öztürk, Mustafa. (2003). *Alevilerin Kur'ân Tasavvuru Üzerine*. İslamiyat, 3, 55-70.
- Shindeldecker, John. (1998). *Turkish Alevîs Today*. İstanbul: Şahkulu Sultan Külliyesi Vakfı Yayınları.
- Sönmez, Kutlu. (2008). *Alevilik-Bektaşilik Yazıları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Tur, Seyit Derviş. (2012). *Erkânname*. İstanbul: Can Yayınları.
- Tûsî, Ebû Ca'fer Nasîrüddîn. *et-Tibyân fî tefsiri'l-Kur'ân*. Kum: Müessesetü Âl-i Beyt, 1. Basım, 4 Cilt. 1431.
- Üçer, Cenksu. (2005). *Geleneksel Alevilikte İbadet Hayatı ve Alevilerin Temel İslâmî İbadetlere Yaklaşımları*. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, (5)3, 161-189.
- Üzüm, İlyas. (2020). *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*. Ankara: İSAM Yay.
- Virani Baba. (2008). *İlmi-i Cavidan*. (haz. Osman Eğri) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yıldız, Harun. (2003). *Amasya Yöresi Alevileri: Tarihçesi, İnançları, Örf ve Adetleri* (Doktora tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Zelyut, Rıza. (2002). *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*. İstanbul Dergâhı Yayınları.

Extended Abstract

This study examines the social reflections of sacred texts through the lens of the Alevi understanding of the Qur'an, focusing specifically on the Alevis of the Adıyaman region in Türkiye. The central aim of the research is to analyze how the Qur'an is perceived, interpreted, and integrated into daily religious and social life among Adıyaman Alevis, and how this perception differs from or converges with dominant Sunni approaches within Islamic tradition. By situating the discussion within the broader framework of Islamic interpretive history, particularly the dichotomy between *zāhir* (exoteric) and *bātin* (esoteric) interpretations, the study contributes to a deeper understanding of Alevi religious thought and practice.

Throughout Islamic intellectual history, the interpretation of the Qur'an has been shaped by diverse hermeneutical traditions. Among these, *Bātinism* has played a significant role by emphasizing the multilayered nature of the Qur'anic text and asserting that every apparent meaning has a hidden, inner dimension accessible only to spiritually and doctrinally authorized figures. While Alevism cannot be categorized as a purely *Bātinist* movement, it has been historically influenced by esoteric approaches to scripture, particularly through its strong emphasis on *ta'wīl* (esoteric interpretation), the authority of the Twelve Imams, and the centrality of the *Ahl al-Bayt*. This study explores how such influences shape the Qur'anic worldview of Alevis in Adıyaman.

Methodologically, the research adopts a qualitative approach grounded in fieldwork. The primary data were obtained through semi-structured interviews conducted with Alevi religious authorities (*dedes*) in the Adıyaman region. Among these interlocutors, the views of Dede Ali Büyükkşahin occupy a central place, as his interpretations provide a representative framework for understanding contemporary Alevi perspectives on the Qur'an. The interview data are analyzed in conjunction with classical Alevi-Bektashi sources, contemporary scholarly literature, and historical Islamic texts. This triangulation allows for a comprehensive evaluation of both doctrinal positions and lived religious experience.

The findings indicate that the Qur'an occupies a sacred and foundational position within the Alevi belief system. Alevis of Adıyaman affirm that the Qur'an is the final divine revelation sent by God to the Prophet Muhammad through the mediation of the Angel Gabriel and that belief in the Qur'an constitutes a core article of faith. In this respect, Alevis share a fundamental theological common ground with Sunni Muslims. However, differences emerge prominently in the domains of interpretation, application, and ritual practice. While Sunni traditions often emphasize jurisprudential elaboration and formal ritual observance derived from the Qur'an and Hadith, Alevi interpretations prioritize ethical principles, spiritual meanings, and social justice-oriented values embedded within the Qur'anic message. A key aspect of the Alevi Qur'anic worldview highlighted in this study is the distinction between universal and contextual verses. According to the Alevi *dedes* interviewed, the Qur'an contains passages that reflect the historical and cultural conditions of the time of revelation, as well as universal principles that transcend temporal and spatial boundaries. Obligatory adherence is primarily associated with these universal principles, such as justice, respect for human dignity, moral responsibility, and the protection of individual rights. Conversely, historically contingent rulings are viewed as adaptable and subject to reinterpretation in light of contemporary social realities. This interpretive stance underscores the Alevi emphasis on reason, conscience, and evolving social conditions in understanding divine revelation.

Language and accessibility of the Qur'an constitute another major theme of the study. Adıyaman Alevis strongly advocate reading and understanding the Qur'an in one's native language rather than restricting engagement with the text to its original Arabic form. While acknowledging the sanctity of the Arabic language as the language of revelation, Alevi religious authorities argue that comprehension, reflection, and ethical application of the Qur'an's message are of primary importance. In this regard, reading the Qur'an in translation is considered not only permissible but also necessary for genuine religious understanding. This perspective leads to criticism of traditional religious education models that prioritize memorization and recitation without ensuring meaningful comprehension.

Related to this issue is the widespread dissatisfaction among Alevis regarding existing Qur'an translations and commentaries in Türkiye. The study reveals that many Alevis perceive contemporary Turkish Qur'an translations, particularly those produced under the auspices of the Presidency of Religious Affairs (*Diyanet*), as reflecting predominantly Hanafi-Sunni jurisprudential perspectives. As a result, Alevi communities often feel marginalized and underrepresented in official religious discourse. The demand for a non-sectarian, inclusive Qur'an translation—free from ideological and denominational bias—emerges as a recurrent theme in the interviews. In response to this perceived gap, some Alevi groups have established internal councils of *dedes* to collectively evaluate existing translations and interpret the Qur'an in accordance with rational, ethical, and contemporary considerations.

The study also addresses the contentious issue of the compilation and textual integrity of the Qur'an. Among certain Alevi circles, there exists a belief that verses pertaining to the *Ahl al-Bayt* were omitted during the process of codification following the death of the Prophet Muhammad. However, the research demonstrates that this view is neither uniform nor universally accepted among Alevis. Some *dedes* regard such claims as unsubstantiated oral traditions lacking historical evidence, while others interpret them symbolically rather than literally. Importantly, even among those who express reservations regarding the compilation process, there is a prevailing belief that the essential meaning and divine message of the Qur'an have been preserved through the spiritual authority of the Imams and the ongoing transmission of esoteric knowledge.

Within Alevi theology, Imam Ali occupies a central symbolic and doctrinal role as the "Speaking Qur'an." This metaphor signifies the belief that the true, living interpretation of the Qur'an is embodied in the moral character, wisdom, and spiritual authority of Imam Ali and the Imams of the *Ahl al-Bayt*. Consequently, the Qur'an is not viewed merely as a written text but as a dynamic guide whose deeper meanings are accessed through spiritual insight and ethical commitment. This understanding reinforces the Alevi preference for the *bātin* over the *zāhir* and situates Qur'anic interpretation within a broader mystical and moral framework.

In terms of religious practice, the Qur'an plays an important role in Alevi rituals and communal life. It is recited during *cem* ceremonies, funerals, memorial gatherings, and significant religious occasions. Nevertheless, these practices are often accompanied by symbolic interpretation and spiritual reflection rather than formalized liturgical recitation. The Qur'an thus functions as both a sacred reference point and a moral compass guiding social relations and communal ethics.

In conclusion, this study demonstrates that the Qur'anic perception of Adiyaman Alevi is characterized by a deep reverence for the sacred text combined with a distinctive interpretive approach rooted in esoteric thought, ethical universalism, and social realism. By emphasizing meaning over form, understanding over recitation, and justice over legalism, the Alevi engagement with the Qur'an presents an alternative model of scriptural interpretation within the Islamic tradition. This model not only enriches contemporary discussions on Qur'anic hermeneutics but also contributes to a more nuanced appreciation of religious diversity within Islam. The findings of this research underscore the importance of inclusive and pluralistic approaches to sacred texts in fostering mutual understanding and coexistence among different Islamic communities.